Illés György

A király megmenekül

1241. április 12-én reggel nyolc órakor bezárult Batu kán seregeinek vasgyűrűje IV. Béla tábora körül. Egyetlen ember sem menekülhetett a halálos kelepcéből. A messzeségben, minden irányból erdőként sűrűsödött a tatár harcosok serege. Beláthatatlan sokaság vette körül a magyar tábort. Úgy fogták körül, mint egy kis szigetet a tenger. Mint valami néma, alattomos, kegyetlen és veszedelmes víztömeg, amely elnyeléssel fenyeget mindent, amerre elhömpölyög…

❁

Batu kán és vezérkara szoborszerű mozdulatlanságban figyelte a harcot. Valamennyien lóháton ültek a folyó túlsó partján, egy kis emelkedés tetején. Pompásan áttekinthették az egész síkot Onód és Muhi között.

Batu diadalmasan csapott Sejbán vállára.

– Na, mit mondtam? Most már a saját szemeddel láthatod, hogy nekem van igazam! Úgy benne vannak a kelepcében, mint róka a csapdában! ...

Sejbán elismerően bólintott.

– Ez igaz… de…

Batu felhorkant.

– Mit akarsz mondani? Talán még nem győztem?

– Dehogynem… Győztél bátyám, csak egy kicsit drága a győzelem.

– Úgy gondolod, hogy túl sok tatár vérébe került?

Sejbán bólintott.

– Olyanformán… Ami eddig folyt, az még csak hagyján… De maradt még itt a táborban vagy ötvenezer magyar… Tízezernél aligha öltünk többet meg…

Batu arca elkomorult.

– Csakugyan… Van valami igaz abban, amit mondasz. A vad csakugyan csapdába került, csakhogy nem róka, hanem medve… Nem lesz könnyű megölni, még sok kárt tehet bennünk!...

Az egymást tipró magyar harcosok felé nézett. Elkeskenyült a szeme és vérszomjas, kegyetlen kifejezés jelent meg csontos, szélcserzett arcán. Látszott rajta, hogy erősen gondolkozik, töri a fejét valami ravasz megoldáson. Hogyan tudná kevesebb véráldozattal megsemmisíteni a már legyőzött magyar sereget? Tudta, hogy rettentő veszélyt jelentene, ha

az utolsó pillanatban magára eszmélne a szétzüllött magyar had. Ha felismernék az elkerülhetetlen pusztulást, s fegyverrel a kézben, hősként halnának meg az utolsó emberig.

A töprengést Sejbán zavara meg.

– Van egy jó gondolatom…

Batu arcán látszott, hogy nem nagyon bízik öccse ötletében.

– Mi jutott eszedbe?

Sejbán arca tüzelt a közelgő győzelem izgalmától.

– Utat kell nyitni a magyaroknak...

Batu szeme elkeskenyült.

– Elment az eszed? Örülök, hogy végre bezártam őket.

Sejbán melle feszült a büszkeségtől.

– Pedig utat kell nyitni nekik.

Batu kezdte elveszíteni türelmét.

– Miért?

– Hadd meneküljenek ki a halálos gyűrűből! Ezt akarom elérni!

– Hogy nekünk rontsanak!

– Dehogy rontanak! Ez a megtébolyodott tömeg már nem gondol támadásra! Örül, ha mentheti az irháját, nemhogy kardot rántson! Egyiknek sem fog eszébe jutni, hogy nála is van fegyver! Boldog lesz, aki tíz lépést futhat elevenen!

Batu hangja ingerülten csattant.

– De tulajdonképpen mi a poklok csudáját akarsz elérni?

Sejbán vihogott, mint a hiéna.

– Hogy gyengébb legyen a tábor! Akik kimenekülnek, azok nem támadnak, és a szökevényekkel is kevesebben maradnak odabenn!

Batu szeme megvillant.

– Értem! Nem is olyan rossz gondolat! – ismerte el kegyesen. – Még az a haszna is megvan, hogy míg menekülnek, még nagyobb lesz a zűrzavar! Addig sem ébredhetnek tudatára, hogy itt csak a halál vár rájuk, és meg sem fordul a fejükben, hogy drágán adják életüket…

Sejbán úgy hallgatta bátyja szavait, mintha hájjal kenegették volna a hátát.

– Ugye, mégis jót gondoltam?

– Jót!... De mi lesz azokkal, akiket kiengedünk?

Sejbán legyintett.

– Nem futhatnak messzire! Utolérjük őket és levágjuk egy szálig!

Batu szeme fénylett, mintha belső tüzek égtek volna nyomott, ázsiai homloka mögött. Amilyen képtelenségnek tűnt előtte először Sejbán ötlete, olyan remeknek találta most. Minél tovább gondolkozott rajta, annál több előnyét fedezte fel.

– Nagyon okos gondolat… – ismételte hátborzongató vigyorgással. Magához intette egyik tisztjét, aki a közelben ácsorgott, a hatalmas úr parancsát lesve.

Gyors, pattogó hangon adta ki az utasításait. A barnaképű, széles arccsontú mongol villámgyorsan vágtatott el, hogy továbbítsa Batu legújabb parancsát.

… Odalent a síkon pedig tetőfokára hágott a felfordulás, a rémület és a borzalom…

❁

Amint a kör bezárult a magyar tábor körül, Szubutáj, Bagatur, Batu és Sejbán hadai lépésről-lépésre közelebb nyomultak a sok helyen lángoló szekérsánchoz. Mint valami roppant átmérőjű, hatalmas harapófogó, úgy szorult össze a halálos gyűrű. Minden lépéssel közelebb kerültek az egymást gázoló, őrjöngő magyar sereghez. Pillanatról-pillanatra vastagodott az amúgy is áttörhetetlen lovas had. Közben kétszeres szaporasággal küldték nyilaikat a fejveszetten kavargó tömegbe. Pattanásig feszültek az idegek a messzehordó, tatár íjakon. Vészes surrogással repült a tatár nyilak tömege. Süvített a dárda. Pattogott a kőhajítógép, hatalmas dobbanásokkal, recsegéssel, ropogással zuhantak a súlyos koloncok a szekérsáncon túlra. Minden múló pillanat közelebb hozta a fejveszetten kapkodó magyarság végső pusztulását. Az előnyomuló nyilasok halált hozó vesszői, az újabb és újabb sortüzek megközelítették a tábor közepét. Sűrűn hullottak a nyílvesszők, nem is olyan messze a királyi sátortól. A borzalmas pusztulásban ember-ember ellen küzdött. A tatárok mindenütt áttörtek az égő szekérsáncokon. Halottakon és hörgő, vonagló sebesülteken gázoltak keresztül, hogy beljebb jussanak, a tábor közepe felé, ahol a magyar vezérek sátrai álltak. A védők hátrább és hátrább húzódtak, a nyílvesszők csak úgy záporoztak. Közelebb és közelebb a királyhoz! Vagy másfél tucat magyar főúr halálsápadt, komor elszántsággal tömörült IV. Béla sátra előtt. Moccanás nélkül néztek farkasszemet az elkerülhetetlennek látszó pusztulással.

A borzalmas felfordulásban a Hontpázmány nembeli András kivonta kardját, és a király mellé állt.

– Utolsó leheletünkig megvédjük a királyunkat! Ide, mellém, urak…

Kozma és Ehellős, Hontpázmány András öccsei egyszerre ugrottak mellé. Viaszsápadt arcukból szinte lángolva világított az elszánt nyugalom. Amikor egymásnak vetették vállukat, megcsillant csupasz kardpengéjükön az aranyló napsugár.

András hangja pattant, mint az íjhúr.

– Hárman már volnánk! Lássuk, uraimék, kinek nem királya IV. Béla? Ki nem felejti el a haza pusztulásának pillanatában a saját csip-csup sérelmét?...

Végigsiklott a szeme a közelben sorakozó főurakon. Mintha azt keresné, hogy a szörnyűségeknek ebben a pokoli órájában melyik lázadó, széthúzó főúrba vágja előbb a vasát.

Ehellős fiatalosan rekedt hangja szinte rikoltva csattant fel.

– Mert abba én merítem először a kardom! Úgy legyen nyugvásom a véráztatta anyaföldben!

Kozma fogai csikorogtak, amint végigsöpört tekintete a tétován hallgató vezéreken.

– Szépen vagyunk, urak! ... Még a halálnak óráján sem ébredtünk bűneinkre?

Gutkeled István és Türje Dénes, a lovászmester egyszerre léptek a Hontpázmány testvérek mellé. Türje Dénes szava úgy harsogott, mint égő falu felett a félrevert harang.

– Nem ilyen beszédnek van itt most helye, urak! Ha minden elvész is, amíg a király él, megmarad a magyar! Ide, mellénk mindenki, de tüstént, mert hamar késő lehet!

Türje Tamás, a lovászmester öccse, Ákony Ernye, Pók Móric, Gutkeled István, Balog Miklós, Aba Lőrinc, Geregye Pál, Apoc Mahal és Csák Máté egyetlen hang nélkül sorakoztak a Hontpázmányok mellé. Emberfeletti elszántság égett a szemükben. Bár senki sem vezényelt, egyszerre rántottak kardot a fejvesztett, kavargó tábor közepén. Ide már minden oldalról tódult a tatár nyilak és lándzsák elől menekülő tömeg.

Türje Dénes hátat fordított a királynak, hogy szembenézzen a koronás főt fenyegető veszéllyel. Egyszerre elébe tűnt a borzalmas valóság, a veszedelem nagysága. Az egymást gázoló tömegen, a sárga piros lángokkal lobogó szekérsáncon túl felvillant a közelgő tatársereg mozdulatlan tömörségű fekete érctömege. Olyan volt, mint valami pokoli látomás. A lovászmester agyán a villámcsapás fényével villant át, hogy csak akkor tudják megmenteni a királyt, ha minden veszedelemmel dacolva keresztültörnek a tatárok sorain.

– Lovakat! … – kiáltotta túl a tébolyító lármát. – Minden lovat ide, nyeregbe szállunk! … Áttörünk rajtuk, vagy itt veszünk egy szálig!

Türje Tamás és Rátót Lőrinc máris eltűntek a király sátra mögött, ahol a lóállások voltak. Szolgák, csatlósok rohantak velük, hogy felszereljék a lovakat, amikor IV. Béla megérintette a lovászmester vállát.

– Amott valami történik… – mutatott délkelet felé. Türje Dénes szeme elkeskenyedett, amint a jelzett irányba tekintett.

Az első pillanatban alig akart hinni a szemének. Mintha valami hatalmas, láthatatlan pallos szelte volna át a szorosan zárt tatár-gyűrűt. Egyszerre szétnyílt a lovassereg. Egyre tágult a rés. Hamarosan valóságos utca vezetett keresztül köztük.

– Valami ravasz tatárcsel!…– vélte a király. – Tőrbe akarnak csalni bennünket ...

A lovászmester elszörnyedve látta, hogy a hirtelen nyílt résen úgy ömlik kifelé a magyar, mint a gátat szakított áradat. Főpapok és urak vezették a fejvesztett mohósággal menekülő tömeget. Az egyik véres páncélzatú vezérben felismerte Kálmán herceget és az izgalomtól elfúlt a hangja.

– Tőrbe csalják őket! … Két oldalról akarják levágni a menekülőket… Nem szabad kiengedni senkit!

Szava elveszett az általános zsivajban. Csak a legközelebb állók hallhatták meg, de mindenképpen reménytelen volt a kitóduló tömeg megállítása. A király körül felsorakozott főnemesek lélegzetvisszafojtva, izgatottan várták, mikor rebben fel a szétnyílt tatárseregből az első nyílvessző. Mikor zárul össze a rettenetes csapda, hogy borzalmas erejével felmorzsolja a fuldokló lihegéssel törtető menekülőket. Ám a legnagyobb meglepetésükre ez nem történt meg!

A kitódulók első csapatai túljutottak a tatár gyűrűn. Egyetlen hajuk szála se görbült meg a félelmetes útszakaszon. Közben a táborban még sűrűbben hullott a nyilak esője, mint valami gigászi, csattogó korbács. Szüntelenül verte, csépelte a bent rekedteket. Egyetlen szabad út maradt, a megnyílt rés. Amikor a táborba szorultak látták, hogy sokan túljutottak a veszélyes szakaszon, ujjongva éljeneztek. Lám, kitörtek és semmi bajuk sem esett!

– Nem bántják őket! Egyetlen nyílvessző sem hullik a menekülőkre! … Mégis emberséges a tatár!... – hangzottak a kiáltások. Ellenállhatatlan erővel indult az egymást taposó tömeg a rés felé.

A tatárok olyan mozdulatlan, pokoli közönnyel nézték a közöttük kifelé bukdácsolókat, mintha nem is eleven emberek, hanem ember formájú gépek lennének. Egyetlen kard sem mozdult, egyetlen szem sem villant. A néma lovasok fegyelmezetten, hidegen, tárgyilagos nyugalommal teljesítették Batu kán parancsát. Még a lovak is szoborszerű mozdulatlansággal nézték az előttük csetlő-botló magyar sereget. Megverte őket a vak rémület, mielőtt szembefordulhattak, összemérhették volna kardjukat a tatárral.

A király és testőrsége megrökönyödve nézte végig ezt a szánalmas „kivonulást”. Már a tábori nép harmada túljutott a halálos gyűrűn, amikor Gutkeled István torkából felszakadt a hang.

– Mennénk talán mi is… A síkon könnyebben bírnánk a csatát, mint itt…

Türje Dénes felhördült.

– Nem a királynak nyitottak utat a besték!... Ha minden magyart futni engednének is, a király előtt bezárnák az utat…

Tamás vitéz szólalt meg, a lovászmester öccse.

– Márpedig itt sem várhatjuk be, míg eddig ér a vasuk! Csak ki kell törnünk!...

Aba Lőrinc komoran bólintott.

– Ki, de merre?

Csák Máté északnak fordult, amerre legvékonyabbnak látszott a rettentő vasgyűrű.

– Azt ajánlanám, arra próbálkozhatnánk! Amit eddig a tatárról hallottunk, az nem hiteti el velem, hogy csakugyan futni hagyják, akiket kiengedtek!

– Ezt vallom én is! – tette hozzá Geregye Pál. – Akik Pest felé futnak, nem jutnak messzire! Hamar a nyakukon lesz a horda!

Ebben a pillanatban, mintha csak Geregye igazolására történne, megmozdult az eddig szobormereven álló tatársereg. Lépésről lépésre közeledett egymáshoz a szétnyílt seregrész. Zuhogtak a kardok, csattogott a buzogány. Felvijjogott a két tűz közé került, letaposott menekülők tömege, mint valami halálra sebzett, őskori állatszörnyeteg. Mire a táborban levők felismerték a helyzetet, ismét bezárult a kör.

A kifelé igyekvők megtorpantak az ércfalként eléjük tóduló tatárlovasok előtt. A halálos rémület görcsös iszonyatával fordultak vissza a szélsők, hogy a tábor belseje felé mentsék a bőrüket. Ismét jégverésszerűen zuhogtak rájuk a tatárnyilak. Bent, a tábor közepén még nem látták, hogy mi történt a szélen. A menekülés lázában őrjöngő tömeg ellenállhatatlan erővel nyomta, préselte a kívül levőket az egyre beljebb nyomuló tatárkardok felé. A halálos kelepcébe szorultak az őrület borzalmas erejű felhördülésével fordultak a belsők ellen. Magyar-magyar ellen küzdött, hogy fusson a mögöttük csattogó tatárkardok elől. Bentről mindent elsöprő erővel sodorták a szélek felé a tömeget. A rettenetes kavargásban egymást kaszaboló emberek úgy hullottak a könyörtelen gépiességgel szűkebbre szoruló mongolgyűrű szorításában, mint a lekaszált fűtenger.

❁

Ezzel még mindig nem merült ki Batu kán hadvezéri zsenijének pokoli ravaszsága.

Ugyanabban a pillanatban, amikor ismét bezárult a kör, az előre kijelölt seregrészek megkezdték a Pesti úton menekülők üldözését. A király és a körülötte állók elszörnyedve nézték, hogy kisebb, de villámgyors

vágtatású lovascsapatok eredtek a gyűrűből kiszabadult emberek nyomába. A távolból is tisztán látszott, hogy a napsütötte síkon görbe tatár kardok villognak. Hullottak a magyarok a halálos csapások alatt. A szörnyülködők fagyos némaságát éles kiáltással törte meg Gutkeled István.

– De most aztán előre! Isten óvja a királyt!

Már valamennyien nyeregben voltak. Minden oldalról körülvették IV. Bélát. Ha kell, testükkel fogják fel a királyuknak szánt csapást. A szétzüllött tábor őrjöngő zűrzavarában, halálmegvető elszántsággal indult útnak a maroknyi csapat. A tízszeres túlerővel szemben megkísérlik a lehetetlent: a király megmentését!

❁

Batu merev, kifejezéstelen arcán átvillant az izgalom. Eddig úgy tekintett a síkra, mint valami óriási játéktérre, amelyen előírásos pontossággal zajlanak az általa kijelölt mozdulatok. Most bosszúsan ráncolta össze a homlokát.

– Mit akar az a kisebb csapat a tábor északi szélén? – sziszegte ingerülten. – Megvesztek azok?

Sejbán bizonytalanul nézett bátyjára.

– Nem törődnék vele… Kutyaszorítóban vannak, mindent megpróbálnak. Nekik már mindegy, hogy a tábor közepén hullanak-e el vagy a szélén…

Batu szeme szikrázott.

– Éppen arrafelé törnek, ahol a legvékonyabb a gyűrű… Még utóbb kitörnek…

Sejbán nevetett.

– Ugyan! Az a tizenöt-húsz ember? Ha ezer élete lenne mindegyiknek, talán kitörhetnének!

– Na, na! Úgy látom, nem közemberek! Valamennyi fényes ruhát visel. És… nézd csak azt a magas, ezüstsisakos alakot a csapat közepén! … Éppen úgy veszik körül a többiek, mintha védelmezni akarnák! Csak nem az a királyuk?

Sejbán figyelmesen nézte a füstben, kavargásban szekérsánc felé törtető csoportot.

– Lehet… – mondta bizonytalanul. – Én nem láttam még személyesen a magyarok királyát.

– Pedig ez csak ő lehet! – villámlott Batu kán szeme. – Az is bizonyítja, hogy ésszel menekül! Mindenki megbolondult már odabent, csak ezeknek maradt meg a józan eszük…

– Az igaz… ők nem rohantak a Pesti út felé… Pedig volt rá idejük is, módjuk is…

Batu hangja olyan volt, mint az éhes farkas morgása.

– Mégis erre jöttek! Mert tudták, hogy majd a síkon futókra kerül a sor! Ők északnak tartanak, amerre nem menekül senki. De korán számítottak! … Nem szökik meg a magyarok királya a körmeim közül! ...

Egy tiszthez fordult.

– Vágtass át a folyón! Látod azt a kis csoportot a tábor felső szélén? Most fogják kinyitni előttük a szekérsáncot.

– Látom, Nagyúr! ...

– Egyetlen ember sem menekülhet közülük! Élve, vagy halva, de elém hozzátok valamennyit, mert ha nem, a fejedbe kerül! Indulj!

A tiszt elsápadt. Szemmel láthatóan nem volt ínyére az ilyen veszedelmes parancs végrehajtása, de egyetlen hang nélkül felpattant a lovára.

Néhány pillanat múlva a folyóban úsztatott. Batu kán kegyetlen, sötét pillantása mereven tapadt a király csapatára.

❁

Bent, a szekértáborban megkezdődött a magyar történelem leggyászosabb tragédiájának utolsó felvonása. A végső roham déli irányból érkezett. A szétrombolt, elhamvadt szekérsánc füstölgő romjain tatár lovasok nyomultak a tábor belsejébe. Alig ütköztek ellenállásba. A vad zűrzavarban fejüket vesztett magyarok csak itt-ott verődtek apróbb csoportokba. Ha már mindenáron pusztulniuk kell, drágán adták az életüket! A zárt, fegyelmezett sorokban támadó tatárseregnek azonban nem voltak egyenrangú ellenfelei. A holttesteken bukdácsoló túlélők többnyire alig védekeztek a mindent letipró tatárok csapásai ellen. Amikor a magyar főurak előtt szétnyílt a szekérsánc, pillanatra visszafordultak. Szinte egyszerre szakadt ki belőlük az utolsó fohász:

– Most aztán: Isten nevében, előre! ...

Részlet a szerző Kálmán herceg szerelme és árulása című regényéből